

УДК 339.9

І.І. Бутенко

ТРАНСФОРМАЦІЙНА СТРАТЕГІЯ ТРАНЗИТИВНОЇ МОДЕЛІ В УМОВАХ КРИЗИ

Статтю присвячено проблемі трансформаційної стратегії транзитивної моделі економіки в умовах глобальної економічної кризи. Проаналізовано модернізаційну складову, що є основним напрямком трансформаційної стратегії.

Світова економічна криза, що охопила майже всі економіки, у черговий раз поставила питання про шляхи економічних трансформацій на всіх рівнях – макрорівні, регіональному та глобальному. Саме це констатував у своєму гаслі Всесвітній економічний форум у Давосі – «Велика трансформація: формування нової моделі розвитку». Для транзитивних економік, до яких належить за більшістю ознак і економіка України, проблема виходу із системної кризи є складовою незавершених, невдало реалізованих реформ перехідного періоду, підсилені неспрогнозованою тотальною фінансово-відтворюючою кризою. Співпадіння внутрішньої, макрорегіональної та глобальної трансформації надає проблемі вибору стратегії розвитку транзитивних економік майже фатального характеру. Вирішення цієї проблеми залежить від адекватної оцінки існуючої системи соціально-економічних відносин, визначення її недоліків та розробки індивідуальної стратегії розвитку, що спирається на внутрішні резерви, національні особливості та пріоритети, враховує глибокий взаємозв'язок та взаємозалежність між суб'єктами міжнародної економіки, зокрема, високий ступінь залежності економіки України від глобальних економічних процесів.

Трансформаційна стратегія широким колом дослідників, як вітчизняних, так і західних, визначається як модернізаційна у рамках сталого розвитку (А. Пшеворський, В. Полтерович, В. Геєць, А. Гальчинський, М. Зверяков, А. Гриценко, В. Тарасевич, М. Попович, М.Хвесик, І. Бистряков, В. Іноземцев, В. Красільщиков та ін.), під якою мається на увазі, перш за все, подолання відставання від провідних економік, створення сучасної системи виробничих сил та елементів, що їй відповідають, підвищення місця економіки у міжнародному поділі праці, досягнення соціально відповідальної конкурентоспроможності національної економіки, що орієнтована на людину, на відносини між людьми з приводу використання обмежених екологічних та інших ресурсів, зокрема стратегічного просторового ресурсу.

Завданням дослідження є оцінка можливостей, викликів та ризиків трансформаційної стратегії в умовах глобальної кризи, її основних напрямків, виходячи з досвіду як відносно більш успішних транзитивних економік, так і стосовно економіки України як незрілої ринкової економіки перехідного типу.

Майже для всіх перехідних економік та тих, що розвиваються, модернізація є певним національним проектом, що відрізняється масштабом, політичним відтінком, тим чи іншим набором адміністративних та економічних інструментів впливу та стримування, певним рівнем успішності. Будь-яке запозичення позитивного досвіду трансформації у кризових умовах не може дати бажаного результату. На це звертав увагу Дуглас Норт, маючи на увазі узагальнюючі принципи, сформульовані Міжнародним валютним фондом на початку 80-х років ХХ століття, як модель трансформації під назвою Вашингтонський консенсус. Ті країни, що критично сприйняли запропоновану модель трансформації, змогли утримати контроль над основними ланками системи, обмежити повну лібералізацію та приватизацію, зберегти керованість соціально-економічними процесами, навіть незважаючи на могутній тиск ззовні та ряд зовнішньоекономічних обмежень (Китай, Чехія, Польща, В'єтнам).

В Україні на початку перехідного періоду усунення держави від регулювання економіки, прискорена приватизація, нерегульована відкритість в інтересах транснаціонального капіталу, що підживлювався за рахунок глобальних центрів емісії грошей, перехід до ліберального ціноутворення, пріоритет макроекономічної стабілізації та спирання на зовнішні запозичення як головний інструмент політики економічного зростання призвели до неконтрольованих процесів розпаду системи державного управління, деіндустріалізації, падіння життєвого рівня населення, фінансової залежності і, у кінцевому рахунку, до руйнуючого зростання у 2000-ні роки.

Абсолютизація неокласичних принципів теорії економічної рівноваги, спрощення концепції розвитку до виключно технічного та економічного процесу, ігнорування національних, історичних цивілізаційних особливостей транзитивних економік призвели до критичних структурних дисбалансів, втрати стимулів та ініціативи у створенні і розвитку національної промисловості, її деградації у напрямку сировинного приросту розвинутих країн та ринку для імпоротної високотехнологічної

продукції, прогресуючої інноваційно-технологічної відсталості вітчизняного промислового виробництва, розпорошення і нераціонального використання обмежених фінансових і матеріальних ресурсів, низької конкурентоспроможності української промисловості, хронічної інфляції, зростання зовнішнього боргу, нерозвиненості внутрішнього кредитного ринку внаслідок високого ступеня залежності від зовнішніх чинників, втечі капіталу і робочої сили, масштабної корупції, зростання безробіття, падіння рівня життя значної частини населення, катастрофічного соціального розшарування та скорочення населення країни.

Концепція трансформаційної стратегії повинна спиратися на ренаціоналізацію політики та економіки, відновлення структури національного ринку, виходячи з завдань індустріалізації та постіндустріальних тенденцій, з необхідності подолання відставання від держав-конкурентів, бо модернізація, з огляду на конкурентоспроможність, і є відповіддю на взаємодію між лідерами світового економічного процесу, промислово розвинутими економіками постіндустріального типу та економіками, що відстають у своєму розвитку на шляху індустріалізації та постіндустріальних тенденцій.

З огляду на високий ступінь залежності від провідних економічних суб'єктів, вирішальну роль тут повинна відігравати спадкоємність, певна автаркічність у рамках відносно цілісної економічної системи, відмова від автоматичного трансферу, навіть, здавалося б успішного досвіду реформування непаритетних суб'єктів, що мають певний індивідуальний, суб'єктивний підхід у рамках власної моделі розвитку (кожна країна – окрема модель). Певною мірою це стосується і вибору транзитивними економіками форм правління, що забезпечують умови для модернізації та зростання. Як показали дослідження А. Пшеворського, який аналізував зв'язок між формами правління у різних країнах протягом 40 років та економічним зростанням, автократії не забезпечують кращих умов для економічного зростання – дилеми демократія або економіка не існує. У той же час Джон Хеллівелл стверджує, що демократії у тій самій мірі, як і авторитарні режими, здатні перерозподіляти ресурси і засоби таким чином, що це дозволяє розширювати ринки, сприяти економічній експансії та економічному зростанню.

Основними елементами модернізаційної стратегії в умовах кризи повинні стати, перш за все, подолання нерівноваги ринку та держави, неадекватності державного управління викликам, що стоять перед економікою та державою, невідповідність цілям сталого економічного зростання. Необхідно підвищити рівень координації ринку з боку держави, посилити її ефективність в управлінні та регулюванні економікою. Протекціоністська політика повинна включати заходи, що стабілізують макроекономічне середовище, ефективно врегулюють ринки капіталу, праці, землі, інтелекту, забезпечать розвиток базової інфраструктури, сприятимуть становленню ефективних ринкових інститутів, оптимізації індикативного та становленню інтерактивного планування.

По-друге, створення інституційних та інвестиційних умов для просування економічних знань, як симбіозу сфер освіти, науки, технологічної та інформаційної інфраструктури. Цей процес має йти паралельно з реалізацією стратегії запозичення технологій розвинутих країн, що забезпечить можливість реструктуризації економіки відповідно до реальних потреб внутрішнього ринку та забезпечення конкурентоспроможності на зовнішньому. Вирішальна роль у стратегії запозичення належить великим підприємствам, як головному суб'єкту на світовому ринку технологій, на інноваційному полі. Що стосується науки, то вирішальну роль тут мають відіграти наукова інфраструктура, що забезпечує просування технологій від наукового до практичного їх впровадження, а також спеціалізовані ринкові інститути підтримки інновацій – інкубатори, венчурні фонди, технопарки. Тим самим, реалізується загальноісторична логіка глобальних трансформацій, поява нових метаекономічних формувань, а сама метаекономіка, за висловом А. Гальчинського, розуміється як «економіка творчої праці, економіка виробництва, розподілу і споживання знань, економіка епохи дійсного гуманізму».

По-третє, модернізація промислового комплексу за такими пріоритетними напрямками як оптимізація структури промислового виробництва з поглибленням переробки, збільшенням випуску продукції кінцевого споживання, орієнтованої, перш за все, на внутрішній ринок. Прискорений розвиток наукомістких і високотехнологічних видів діяльності V та VI технологічних укладів, реалізація енергозбережної моделі розвитку з розширеним використанням нетрадиційних і відновлюваних джерел енергії.

По-четверте, реновація людського капіталу, підвищення його ефективності, як ключового фактору модернізації економіки і суспільства, повинна спиратися на реновацію системи освіти, медичної галузі, системи соціального забезпечення, міграційної та демографічної політики.

По-п'яте, інституційна реформа у рамках ініціативи ЄС «Східне партнерство», що передбачає створення умов для ефективної реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, у тому числі, поглиблення зони вільної торгівлі, з наступними основними завданнями – посиленням економічної і політичної інтеграції України та ЄС, наближенням законодавства до стандартів ЄС, модернізацією горизонтальних систем управління – вироблення і впровадження політики, включаючи моніторинг, розвиток людських ресурсів, вдосконалення правил і процедур управління державними фінансами.

По-шосте, збалансована політика відкритості, раціональний вибір ступеня і характера відкритості, що забезпечить конкурентоспроможність економіки, національну економічну безпеку у контексті зовнішньої глобальної трансформації, розколу світу на макрорегіони, кордони, і стратегія яких також буде відігравати значну роль у розвитку української економіки, виходячи зі значної, критичної залежності її від зовнішніх джерел запозичення, слабкої інституційної стійкості, високої турбулентності національної економіки.

Проведення відповідних змін на рівні національних економік передбачає, що вони мають координувати свої заходи і не допускати односторонніх дій, що можуть заподіяти шкоди іншим учасникам світової економіки. Але на практиці більшість учасників не бере до уваги ці глобальні принципи, а розробляє власну політику, що спирається на протекціоністські заходи та інструменти задля збереження відносної рівноваги і стабільності, захисту власних виробників і споживачів, мінімізації впливу глобальної кризи на національні економіки. Нові моделі економічного зростання спираються на стимулювання створення робочих місць, ліквідацію величезних диспаратів у доходах та викривлення у системі світової торгівлі, на забезпечення підтримки екосистем, виробництва з пріоритетом на «зелені» технології, інфраструктуру, охорону здоров'я, зайнятість, управління, споживання (з акцентом на якість, а не кількість).

Для України глибоке переструктурування, внутрішня трансформація співпадають із зовнішньою, глобальною трансформацією. Завданням на найближчу перспективу є адаптація до хаотичних процесів, що постійно змінюються, модернізація та розвиток шляхом сталого еволюційного просування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Пшеворский А. Демократия и рынок. Политические и экономические реформы в Восточной Европе и Латинской Америке. – М., РОССПЭН, 2006. – 320 с.
2. Полтерович В. Гипотеза об инновационной паузе и стратегия модернизации // Вопросы экономики. – 2009. – №6. – С.4-23.
3. Геєць В. Ліберально-демократичні засади: курс на модернізацію України // Економіка України. – 2010. – №3. – С.4-20.
4. Гальчинский А. Экономическое развитие: методология обновленной парадигмы // Экономика Украины. – 2012. – №5. – С.4-17.
5. Гриценко А. Методологічні основи модернізації України // Економіка України. – 2011. – №2. – С.4-12.
6. Тарасевич В. Идеологічні доктрини: цивілізаційні аспекти і національний колорит // Економіка України. – 2011. – № 2. – С.13-27.
7. Попович М. Чи має українська модель суспільства бути ліберальною? // Економіка України. – 2010. – №8. – С.4-10.
8. Хвесик М., Быстряков И. Парадигмальний взгляд на концепт устойчивого развития Украины // Экономика Украины. – 2012. – №6. – С.4-12.
9. Модернизация России в контексте глобализации // Мировая экономика и международные отношения. – 2010. – №2. – С. 90-103.
10. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономик. – М., 2001. – 210 с.

БУТЕНКО Інна Іванівна – к.е.н., доцент кафедри економічної теорії Херсонського національного технічного університету.

Наукові інтереси:

- міжнародні економічні відносини;
- міжнародна інтеграція;
- історія міжнародних відносин.